

MESNEVÎ'DE RUH VE BEDEN TASAVVURLARI

Prof. Dr. Ali YILDIRIM*

*Ruhların aşâğılanması, bedenler
yüzündendir. Bedenlerin yüceliği,
ruhlardandır! (CIV. 848)*

Öz: Ruh ve ruhun bedenle olan ilişkisi felsefe, din ve diğer düşünce sistemlerinin sıklıkla üzerinde durdukları konulardan olmuştur. Ruhun ezeli ve ebedî olup olmaması, mahiyeti, bedene nispetle niteliği en çok tartışılan konulardan olmuştur. İslam dininin ruh anlayışında şüphesiz Kur'an'daki ayetlerin bağlayıcı bir yönü bulunmaktadır. Ancak bununla birlikte İslam çatısı altında da farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. Özellikle tasavvuf anlayışı, ruhların ezelde yaratıldığı, Allah'ın "kendi ruhumdan üfledim" ayeti bağlamında ruhun ilahî bir tarafının bulunduğu düşüncesini ön plana çıkarmıştır. Buna karşı bazı İslam bilgileri, ruhun insanın ana rahminde, cenin hâlinin belli bir safhasından itibaren yaratıldığı tezini ileri sürmüşlerdir.

Mesnevî'de ruh beden ikilisi ve bunların birbiriyle olan münasebetleri ile ilgili olarak oldukça fazla beyitle karşılaşmaktayız. Mevlânâ'nın bazen akıl (akl-ı me'ad) ile birlikte değerlendirildiği ruhu, bedenün üstünde ilahî bir töz olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Yine ona göre, ezelde yaratılan, hatta Mutlak Varlık olan Allah'la birlikte olan ruhun, geçici bir süre aşâğılık olan beden kalıbına girmesi söz konusudur. Mesnevî'de geçen hemen bütün kurgularda bedenün aşâğılanıp ruhun yüceltildiği görülmektedir. Bu çalışma, Mevlânâ'nın söz konusu düşünceler bağlamında ruh ve bedeni, tecrübi âlemde gözlemlediği hangi nesnelere ve olgular üzerinden kurguladığı üzerinedir.

Anahtar Kelimeler: ruh, beden, Mevlânâ, Mesnevî, şiirsel kurgu

SPIRIT AND BODY IMAGERY IN THE MATNAVI

Abstract: The relationship between the soul and the soul with the body has been one of the issues frequently emphasized by philosophy, religion and other thought systems. Whether the soul is eternal or not, its nature, and its quality in relation to the body have been among the most discussed issues. There is no doubt that the verses in the Quran have a binding aspect in the spiritual understanding of Islam. However, different opinions have emerged under the umbrella of Islam. Especially the understanding of Sufism has brought to the fore the idea that souls were created in eternity and that God has a divine side in the context of the verse "I blew my own soul". However, some Islamic scholars put forward the thesis that the soul was created in the womb from a certain stage of the fetal state.

We encounter quite a lot of couplets in Mesnevi regarding the soul-body duo and their

ORCID ID : 0000-0001-9228-6111

DOI : 10.31126: akrajournal.831180

Geliş tarihi : 25 Kasım 2020 / Kabul tarihi: 13 Aralık 2020

*Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

relations with each other. It is understood that Mevlânâ sometimes sees the spirit, which he considers together with the mind (akl-ı me'âd), as a divine substance on the body. Again, according to him, the spirit that was created in pre-eternity, even with God, the Absolute Being, temporarily enters the inferior body mold. In almost all fictions in the Mesnevi, it is seen that the body is humiliated and the soul is glorified. This study is about which objects and phenomena Mevlânâ constructs the soul and body in the context of these thoughts, and which I have observed in the experiential world.

Key Words: spirit, body, Mawlana, Matnavi, poetic fiction

Giriş

Beden ve özellikle ruhla ilgili olarak dinler ve felsefî ekoller, çok değişik düşünceler ortaya koymuşlar; buna bağlı olarak da değişik algılamalar oluşmuştur. Ruhun ezeli olup olmadığı ve ölümden sonra ebedî olarak var olup olmayacağı hususları en çok tartışılan konulardan olmuştur. Allah; “*Sonra onun neslini bir öz sudan, değersiz bir sudan yarattı. Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üfledi. Sizin için işitme, görme ve idrak duygularını yarattı. Ne kadar az şükrediyorsunuz!*” (Secde 32/ 7, 9) demektedir. Bu ayete göre, insanın rahimde cenin olarak belli bir evresinden sonra ruha kavuştuğu anlaşılmaktadır. Yani ruhun ezeli olmayıp bedenleşmenin başlangıç aşamasında insana üflendiği belirtilmektedir. Ancak Sad suresi 71. ve 72. ayetlerde geçen “*Hani, Rabbin meleklere şöyle demişti: ‘Muhakkak ben çamurdan bir insan yaratacağım. Onu şekillendirip içine ruhumdan üflediğim zaman onun için saygı ile eğilin.’*” (Sad 38 / 71, 72) mealindeki İlahî sözler, tasavvufta çok daha ön planda değerlendirilmiş ve bütün insanların ruhunun ezelde yaratıldığı düşüncesini ön plana çıkarmıştır. Yine mutasavvıflar, A’raf suresi 72. ayette geçen “*Elestü bi-Rabbiküm*” yani “*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*” sözüne karşılık, ezelde bütün ruhların “*bela*” yani “*evel*” dedikleri mealindeki sözleri, ruhların ezelde yaratıldıklarına delil olarak sık sık dile getirmişlerdir.

Bütün bunların ötesinde tasavvufta varlık-yokluk düşüncesi, bilinenden çok daha kapsamlı ve ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Mutasavvıflar, yukarıdaki ayete binaen ezelde bir “ahitleşme meclisi”nden bahsederek ruhların da ezelde yaratılmış olduklarını savunmuşlardır; ancak yine onlara göre ezeli meclisinin öncesi de mevcuttur. Bu, sonradan yaratılarak varlık kisvesine bürünmüş olan her şeyin ezelde Allah’ın bilgisinde olduğu gerçeğidir. Mutasavvıfların şiirlerinde ve değişik söylemlerinde de sık sık dile getirdikleri ilm-i İlahî; yeşil, dingin ve asude bir umman olarak tasavvur edilmiştir. Dolayısıyla bedene ve cisme göre bir öncelik payesi olan sadece ruhlar değil, varlık kisvesine giren her şey aynı zamanda ezeldir, denilmiştir.

Ruhların Allah’ın bilgisinde olması ve ona ilahî ruhtan üflenmesi, insanda ve özellikle insanın ruh tarafında ilahî bir özün bulunduğu fikrini geliştirmiştir.

Benzer düşünceler Platon'un insan ruhuna dair düşünce ve tezlerine benzetilmektedir:

“Platon'a göre Tanrı'nın ruhundan bir parça olan ve Tanrı kadar ezeli olan ruh, idealar âleminde Tanrısıyla bir arada bulunurken şehvetin etkisiyle maddi nesnelere âlemine ilgi duymaya başlamıştır. Bu ilgi sonucunda Tanrı, maddi nesnelere âleminde bedeni yaratmış ve ruhu onda hapsedilmek üzere göndermiştir. Bu gönderme olayı Platon'un deyimleriyle idealar âleminde maddi âleme düşme şeklinde olmuştur. Ruhlar, nesnelere âlemine duyduğu ilgi sonucunda konuk olduğu bedenle ve dolayısıyla nesnelere âleminin günahlarıyla, sevaplarıyla bir arada yaşayacak, ölümden sonra Hades'te hesaba çekilecek, ceza veya mükâfat göreceklerdir. Bütün bunlar ruhun nankörlüğünün neticesinde Tanrı tarafından cezalandırılması anlamına da gelir.” (Derbeder, 2007: 9).

Tasavvuftaki devir nazariyesine göre bütün varlıklar, Allah'ın nurundan yaratılan Nûr-ı Muhammedî'den silsile yoluyla zuhur etmiştir. Bu bir iniştir; ancak tekrar çıkış yaşanıp İlahî nura dönüş söz konusu olacaktır. Bunu mutasavvıflar, Ankebut suresi 57. ayette geçen “Her nefis ölümü tadacaktır, sonra *bize döndürüleceksiniz.*” mealindeki sözlerle tevîl etmektedirler. “Platon'un ruh anlayışı ile İslam'ın ruh anlayışı pek çok bakımdan benzerlikler göstermektedir. Müslüman düşünürlerin ruh teorileri de Aristoteles'ten ziyade Platon çizgisinde gelişmiştir. Zirâ Platon, ruhun ilâhî bir cevher olarak ezeli ve ebedî olduğunu söylerken Aristoteles, onun bedenle birlikte ortaya çıktığını savunmuş ve ölümden sonra ruhun ne olacağı konusunda açık ve kesin bir görüş belirtmemiştir.” (Topakkaya, 2015: 45).

Kelam ilminin önemli temsilcilerinden olan Gazzalî de ruhun belki bilgi olarak ezelden beri var olduğunu; ancak onun yaratılmasının insanın beden hâlinin belli bir evresinden itibaren gerçekleştiğini savunmaktadır: “Gazzalî, ruhların bedenler mevcut değilken var olamayacakları hususunda bazı aklî deliller getirmekte, bu izahta ferdî ruhların bedenlerde birtakım özellikler kazandıklarını, bu sebeple onların bedenlerde ve bedenlerden önce tek ve çokluk hâlde bulunmalarının imkânsız olduğunu söyler.” (Bolay, 1988: 196).

Soyut ve derin düşünceler, anlatılması ve ifade edilmesi hemen kolaylıkla olan hâllerden değildir. Soyut ve derin düşünceleri anlatmada özellikle şairler dilin bazı imkânlarından yararlanmışlardır. Aslında dillerin de bu kavramları ifade edememesi yetersiz kalması söz konusudur; ancak bir şeyi veya kavramı başka bir şey üzerinden, bir diğer söyleyişle soyut kavramların somut şeyler üzerinden anlatılması en yaygın üslup özelliklerindedir. Zihinde tasarlanan soyut kavramların somut nesnelere desteklenmesi, çağrışım ve tasarımların oldukça artmasına sebep olmaktadır “Sanatçılar zihnindekilerin söze ya da yazıya aktarılması sırasında genellikle günlük, olağan dilin öğeleri kullanıldığı hâlde yeni yeni bileşimlerle onlara yüklenen yeni anlamlar, çağrıştıran tasarımlar coşku ve duygulanımları da birlikte getirmektedir.” (Aksan, 1993: 24).

Şair veya yazarın kişisel tasavvur ve tasarımları, şüphesiz beslendiği kaynaklar ve yaşadığı ortamdan izler taşımaktadır. Yaşadığı coğrafya ve sosyal çevre şairlere sonsuz kurgu imkânı sunmaktadır. Bu kurgular, genelgeçer anlayış ve kabuller olabileceği gibi, bunlar şairin zihin ve duygu dünyasından süzülerek meydana gelmiş örnekler de olabilmektedir. “Şair görmüştür, size de gösterir; gördükleri ona tesir etmiştir, o da intibalarını size nakleder; dinleyicilerin/okuyucuların hepsi de onun gibi şairdir.” (Steal 1989: 39). “Zanaatkâr ve sanatçılar ister çekiç, fırça, kalem veya sadece elleriyle çalışıyor olsunlar, yaptıkları her şeyde bir içtenlik sergilerler. Sürekli çabalarıyla, nihaî amaçlarına ulaşacak ve tasarımlarını ebedileştirecek bir tarzda kendilerini ellerindeki işlerle aynileştirirler.” (Arasteh, 2000: 19).

Mevlânâ'nın soyut bir kavram olan ruh ve onun mazharı olan bedenle ilgili tasavvurları oldukça geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Onun bu tasarımlarının çoğunlukla kendi zihin ve duygu dünyasının bir ürünü olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Şüphesiz yazılmış ve yazılacak bütün metinlerin öyle ya da böyle birbirlerinden etkilendikleri söylenmektedir. Esere yönelip yine de başka eserle bağı konusunu önemseyen “metinler arasılık” terimi ile ifade edilen bu kurama göre, önce yazılmış metinler direkt veya silsile yoluyla sonraki metinlerin oluşmasında etkili olmaktadır (Aytaç, 1999: 136). Mevlânâ'nın düşünce ve duygu dünyası üzerinde etkisinin çok olduğu söylenen Feridüddin-i Attâr ve Hakîm Senâyî'nin ruh ve bedenle ilgili söylemlerini Mesnevî ile kıyasladığımızda çok benzeşmediği görülmektedir. Sadece Attâr'ın bedeni bir yerde hırkaya benzetmesi ve yine başka bir yerde bedeni Nuh'un gemisine benzetmesi farklı ilgilerle Mesnevî'de karşımıza çıkmaktadır (<https://ganjoor.net/attar/07.10.2020>). Attâr, bir beytinde hırkaya benzettiği bedenini yokluk suyuna attığını ifade ederken, Mevlânâ, sürekli eskime illetine tutulmuş beden hırkasının durmadan yeniden yeniye yamandığından bahsetmektedir.

1. Hayvan Sembolleri

1.1. Ruh=kuş; beden=kuşun gölgesi

Ruhun kuşa, bedenine ise onun hapsedildiği kafese benzetilmesi yaygın kurgulardandır. Latif bir varlık olması ve göksel algı içermesi bakımlarından ruh, kuşlara benzetilmiştir. Hatta ölümden sonra üst âlemlere ait olan cennete uçarak gittiğine inanılması ve buna bağlı olarak ölüm için güzel adlandırma ile “uçtu” fiilinin kullanılması bunun neticesidir. Ruh, aşkın (müteal) olmak yönüyle zaman ve mekânın dışındaki âleme aittir; bu dünyadaki varlığı geçicidir. Ruh insanı yukarılara, ötelere çekerken; beden aşağılara, yere çeker. Mevlânâ, geleneksel olan bu kurguyu zaman zaman kullanmış olsa da, aldığımız örneklerde bedeni kuşun gölgesi olarak telakki etmiştir. Gölge metaforu, tasavvufta vehim ve hayal olarak tasavvur edilen varlığı sembolize etmede kullanılmıştır.

Yani varlığı Mutlak Varlık'a bağlı olan; ancak onunla iltisakli ve hulul içinde olmayan kesreti anlatmada orijinal bir benzetme özelliği arz etmektedir. Mevlânâ, insanın ruh yönünün ilahî boyutunu dikkate alarak onu Mutlak Varlık'ın bir nevi nuru olarak görerek, böyle bir benzetme yoluna gitmiştir. "Şarihler diyorlar ki bu misalde beyan edilen kuştan murat, Allah'ın esması ve sıfatıdır. Gölge ise onların mezhiri bulunan eşyadır." (Tahirül-mevlevi, 2014 ; C. I: 275).

"Nesil tohumunu çorağa dökünce uyanır, kendine gelir, hayalde ondan kaçır. O rüyadan elde ettiği baş ağrısı, sersemlik beden pisliğidir. Ah, o zâhirde görünen, hakikatte görünmeyen, aslı olmayan hayalden! Kuş havadadır, gölgesi yerde kuş gibi uçar görünür. Ahmağın biri, o gölgeyi avlamaya kalkışır, takati kalmayınca kadar koşar. O gölgenin havadaki kuşun aksi olduğundan; o gölgenin aslının nerde bulunduğundan haberi yok!" (C. I: 415).

"Peygamber ile varisleri olan velilerin dünyadaki halleri cebri, ahirete olan meyilleri ihtiyaridir. Kafirlerin ve cahillerin ise dünyaya meyilleri ihtiyari, ahirete karşı nefretleri cebridir" (Tahirül-mevlevi, 2014; C.II: 395).

"Zira her kuş, kendi cinsinin bulunduğu yere gider, bedeni, geride uçmaktadır, canı daha tez, daha ileri gitmekte." (C. I: 639).

1.2. Ruh=arı; beden=petek

Beden bizden var oldu, biz ondan değil, diyerek bedeni olumsuzladığı söyleminde Mevlânâ, bedeni bal peteklerine benzetmektedir. O, hazır, düzenli beden kalıplarının Allah tarafından tanzim edilerek insanın önceden yaratılan ruhuna mekân tayin edildiğini söylemektedir. Arı petek ikilisinin tamamlayıcı en önemli unsuru "bal"dır. Metinde arının karşılığı olarak kurgulanan ruh, bal karşılığı olarak bütün insanî erdemleri beden peteğine doldurmakla yükümlüdür. Sonuç olarak arının da, peteklerin de var olmasının yegâne gayesi bal yapmaktır. Burada peteğin edilgen bir katılımı varken ruha karşılık gelen arının etgen, dinamik katılımı söz konusudur. "Hazreti Pir, bu iki beyt ile hukema ile sofiiye arasındaki ihtilafı bir meseleye işaret ediyor. Hukema ve felasife diyor ki, kalıp teşekkül edip mizaç kemal bulunca ruh da husule gelir. Sofiiye ise 'Allah ruhları, cesetlerden iki bin sene evvel yaratmıştır' hadisine istinaden ruhların hilkatinin cesetlerden mukaddem olduğunu söylerler. Bu böyle olunca ruhun var olması cesetten değil, cesedin zuhura gelmesi ruhtan olur." (Tahirül-mevlevi, 2014; C.II: 916).

"Şarap bizden sarhoş oldu, biz ondan değil... Beden bizden var oldu, biz ondan değil! Biz arı gibiyiz, bedenler mum gibi. Allah, bedenleri bal mumu gibi göz göz ev yapmıştır." (C. I.1809: 10).

1.3. Ruh=Salih Peygamber; beden= Salih Peygamberin devesi

"Allah devesinden ve içeceğinden çekinin" (Şems-13) ayetinin de alıntıldığı söyleminde Mevlânâ, Salih peygamberle devesinin kıssasından bahse-

dip hakikati göremeyen hırs sahibi kişilerin deveyi katletmesi üzerinden, maddeden manaya giden yolları izah etmiştir. Bu örnekte Mevlânâ, kötülüklerin ruha zarar veremeyeceği; ancak ruhun zahiri demek olan bedene zarar verebileceği hususunu dile getirmiştir. Burada, beden ruhun biniti olması ilgisini de dikkate almak gerekir. “Malumdur ki ruh âlem-i emirdendir; mana âlemine mensuptur. Beden ise topraktan mahlûktur ve maddidir. Onun için dünyadaki dertler mihnetler ayn-ı âleme mensup olup bedeni müteessir eder, ruh üzerine tesir yapamaz. Bunu anlatmak için Hazret-i Mevlânâ, Salih aleyhisselam ve devesini misal veriyor ve Semud kavmi beden mesabesinde olan deveyi yaraladı ve öldürdü. Ruh gibi manevi ve âli olan Hazret-i Salih’e bir şey yapamadı, diyor.” (Tahirü’l-mevlevi, 2014: 1202).

“Ruh, Salih gibidir, ten de deveye benzer. Ruh vuslattadır ten ihtiyaç içindedir. Temiz ruha zarar vermenin imkânı yoktur. Allah yaralanmaz. Böyle ruha sahip olanlara kimse galip gelemez. Zarar gelse bile sedefe gelir, inciye değil. Temiz ruha zarar vermenin imkânı yoktur. Allah’ın nuru, kâfirlere mağlup olmaz. Can, toprağa mensup cisme, kötü kişiler incitsinler de Allah imtihanını görsünler diye ulaştı, bu yüzden cisimle bağdaştı, birleşti.” (C. I: 2515).

Mevlânâ başka bir yerde ise bedeni diken arzusu içindeki deveye benzetmiştir. Şüphesiz diken de kuruluşu, akameti, acı verici yönleri ile dünyayı sembolize etmektedir. Leyla’nın aşkıyla bir deveye binip giden Mecnun ve geride kalan yavrusunun aşkıyla sürekli geri kaçan deve tezadı içinde anlatılan hikâyede Mecnun ruhu, deve ise bedeni sembolize etmektedir.

“Senin canın da arşın ayrılığı ile yoksulluğa düşmüş; teninse diken aşkıyla deveye dönmüş! Can, yücelere kanatlar açmada; ten, tırnaklarıyla yere sarılmada! Ey vatan aşkıyla ölmüş deve, sen benimle oldukça canım, Leylâ’dan uzak kaldı gitti!” (C. IV: 1545).

1.4. Ruh= Yunus Peygamber, tespih; beden= balık

Ruhun Yunus peygambere, onu yutan balığın da bedene benzetildiği bu kurguda, olumsuz görünenlerin ardındaki olumlu hâllere dikkat çekilmektedir. Gelenekte, cennette melekler gibi iken, insanoğlu işlediği günah neticesi yer-yüzüne indirilerek bir nevi “tenzil-i rütbe” yaşamıştır. Bu durum ilk planda olumsuz gibi görünse de, insanoğlu meleklerden bile üstün payelere bu sayede ulaşabilmiştir. Yunus peygamberin balık tarafından yutulması da olumsuz gibi gözükse de birtakım aydınlanma ve bilinçlenmenin yaşanması için zaruri bir süreçti. Mevlânâ bunu, “pişti” kavramı ile ifade etmiştir. İnsanoğlu olumsuz gözükken beden kalıbına girerek ulvi, yüce âlemlerin sınırlarına vakıf olabilmıştır.

“Yunus, balık karnında pişti. Yunus Peygamber, bu belâdan ancak tespihle kurtuldu. Balık karnında tespih etmeseydi kıyamete kadar o hapiste, o zindan da kalırdı. Yunus, balıktan Allah’ı tespih ederek halâs oldu. Tespih nedir? Elest gününün nişanesi. Eğer can tespihini unutursan şu balıkların tespihini dinle. Allah’ı gören Allah’a

mensuptur; o denizi gören, o balıktır. Bu cihan denizdir, ten balık, ruh da sabah nurundan mahcup Yunus. Yunus Allah'ı tespih ettiği için balıktan kurtuldu, yoksa hazm olur, yok olup giderdi." (C. II: 3140).

1.5. Ruh=horoz

Gelenekte "erken öten horozun başını keserler" atasözü üzerinden sabır ve buna bağlı kemâlâtın vurgulandığı görülmektedir. İnsanın bedeni ve ona bağlı olarak nefsi olumsuzlanarak vakitsiz öten horoza benzetilmiştir. Sabırsızlık ve yanılma insanı aşağılara çeken nefis ve bedenin hâlleridir. Oysaki ruh, bu hususlardan azade olduğu, ilahî bir hüviyet taşıdığı için asla yanılmaz.

"İçimizden biri yanılır da vakitsiz öterse o ötüşü ölümüne sebep olur. Vakitsiz "Haydin namaza" dememiz, kanımızı mübah eder. Masum olan, yanılmayansa ancak vahye mahzar olan can horozudur." (C.III: 3335).

1.6. Ruh= ayağı köstekli at; beden=yük

İnsanın uykudayken rüya âleminde gezen ruhu; uzaklara kaçıp gitmesin, kaybolmasın diye ayağına köstek vurulan at kurgusu ile verilmiştir. İnsanın bilincinin kapalı olduğu; ancak rüya âleminde gezen ruhun bir nevi bedenden ayrıldığı düşüncesi üzerine böyle bir benzetme yapılmış gözükmektedir. Beden ise yine olumsuz bir kurgu ile "yük"e benzetilmiştir. Yük, bir ağırlık, sıklet olmak yönü ile ruha külfet olarak görülmüştür.

"Can atlarını eğersiz kor; bu, "uyku ölümün kardeşidir" sırrıdır. Fakat gündüzün geri gelmeleri için ayaklarını uzun bir bağla bağlar. Tâ ki o çayırdan, onu geri çeke ve otlaktan yine yük altına getire" (C. I: 400).

1.7. Ruh=kuş=tarla faresi; beden/dünya= kafes=kedi=delik=diken =deve(diken heveslisi)

Beden kafesine mahkûm edilmiş ruh kuşu, aynı zamanda kedi ile sembolize edilen dünyevi tehlikelerle karşı karşıyadır. Mevlânâ, ruh ve bedenle ilgili tasavvurlarını pek çok benzetme unsurunu iç içe vererek daha karmaşık bir kurgu içinde vermiştir:

"Kafes etrafında kedilerin toplanmış olduğunu görmüş, bir kuşa benzeyen ruhu, uçmaktan meyus olmuştu." (C.III: 3962). "Eğer bu söz, Calinus'a iftira ise cevabım Calinus'a değil. Bunu söylemiş olan kişiye. Çünkü bunu söyleyen nurlarla dolu gönle eş olmamıştır. Can kuşu, kedilerden " Hele durun bakalım" sesini duyunca delik arayan fareye dönmüştür. O yüzden canı, fare gibi bu dünya deliğini vatan tutmuş, yurt edinmiştir. Bu delikte yapılar yapmaya girişmiş, bu deliğe lâyıık bilgilere sahip olmuştur."(C. III: 3975).

1.8. Ruh=atlı; beden=at

Gelenekte nefis zapt edilmesi zor binek hayvanlarına benzetilmiş olmakla birlikte, burada nefsin şahsında beden söz konusu edilmiştir. İnsanın mana yönü, birbirini zıt yönlere çeken iki güç olan ruh ve nefisle nitelendirilmiştir. Ruh, üst âleme mensup olmakla hep bir atlı, beden ise aşağılık âleme mensup olmak yönüyle bineğe benzetilmiştir. Ancak Mevlânâ'nın kurgusundaki atlı

yani ruh, attan inmeyi istemeyen, ona sıkı sıkıya bağlanmış nefsin tahakkümüne girmiş gözüküyor.

“İşte güzel sözlü hakîm, tenden inmeyen atlıya bu yüzden lânet etmiştir.” (C. IV: 1556).

1.9. Beden=binek

Bedenin binek hayvanı olması kurgusuna devam eden Mevlânâ, şeytanın bu binek hayvanının sürekli beslenmesi, semizlemesini salık verdiğiinden bahsetmektedir.

“Fakat Şeytan, sakın sakın bundan pişman olur hüzne düşersin. Bedeninden bu hevesleri giderir, bunları eritirsen çok pişman olur derde düşersin. Şunu ye hararet verir, mizaca devadır; şunu da faydalanmak için iç, ilaçtır. Hem de şu niyete düş. Bu **beden binektir**, neye alıştıysa vermek, daha doğru bir iştir. Sakın açlığa alışma; sıhhatin bozulur, beyninde, kalbinde yüzlerce illet meydana gelir’ der.” (C. V:150).

1.10. Ruh= sabah yeli; beden=bayraktaki aslan şekli

İlginç bir kurguda, aslında canlı olarak gördüğümüz varlıkların hareketini sağlayan ve görülmeyen bir güçten bahsedilmektedir. Sabah yeli, genellikle “nefha-i ilahî” olarak benzetmelere konu edilmektedir. Yani görünenin arkasındaki görünmeyen itici güç. Dolayısıyla varlıktaki devinim ve hareketin kendilerinden kaynaklanmayıp, görünmeyen bir hâkim gücün etkisi ile oluştuğu gerçeği dile getirilmiştir. Yine metindeki “cenup rüzgârı” ibaresi, Hz. Peygamber’in “Rabbimin nefesinin Yemen yönünden geldiğini hissediyorum” hadisine de bir göndermedir.

“Bayraklardaki aslanların hareketi, gizli bir yelin varlığından haber verir. Yeller esmeseydi ölü aslan havada nasıl olur da hareket ederdi? Aslanın hareketlerinden rüzgârın sabah yeli, yahut cenup rüzgârı olduğunu anlarsın; bu hareket, o gizli rüzgârı anlatır. Şu beden de bayraktaki aslana benzer; düşünce onu her an oynatır durur!” (C. IV: 3050).

2. Nesne-Eşya Sembolleri

2.1. Ruh= bedende diken; beden=kafes

İnsan bedeninin ruh kuşunun hapse düştüğü, esir kaldığı kafese benzetilmesi yaygın kurgulardandır. Nasıl ki kuşun kafese girmesi kendi iradesi ve ihtiyarı ile değilse, ruhun da bu dünyaya gelmesi ve beden kafesine girmesi kendi irade ve ihtiyarı ile değildir. Bu durumun kırılabilirliği pek çok metinde dile getirilmiş; naz makamından Allah’a sızlanma ve şikâyetler söz konusu edilmiştir. Ancak bu kafes hayatının ebedî olmayıp geçici olması en önemli teselli kaynağı da olmuştur. İrfan sahipleri bu beden kafesinden “ölmeden önce ölerek” kurtulma yolunu aramışlardır. Ruhun enaniyet, kibir, hırs, tamah gibi hâllere düşmesini Mevlânâ, bedene sapanan diken olarak kurgulamıştır. Kısacası

olumsuz vasıflardaki ruh, nefis derekesine inerek beden için bir yük ve acı verici unsur olmaktadır. Diken hem acı verici hem de kuru olması hasebiyle sonuçsuzdur.

“Halkın, bir kişiyi ululamasının ve halk tarafından parmakla gösterilmenin kötülüğü. Ten kafese benzer. Girenlerin, çıkanların, insanla dostluk edenlerin aldatmasıyla can bedende dikendir.” (C. I: 1848).

2.2. Ruh(manasız)=kındaki tahta kılıç; beden=kın

Yine manasını kaybetmiş, beden tahakkümü ile aşağılara yönelmiş ruh, kın içindeki tahta kılıca benzetilmiştir. Tahta kılıç ile muharebe kazanmanın imkânı yoktur. Bu dünya, bir imtihan yeri ve aynı zamanda bir savaş alanıdır. Kişinin nefisine bağlı olarak pek çok düşman askeri vardır; bunlarla zayıf, aşağılara meyilli ruh hassası ile mücadele etme ve galip gelme söz konusu değildir. Ruh hassası potansiyel olarak herkeste vardır; ancak onu dinamik hâle getirmek, tezkiye etmek, nefis mücadelesinin olmazsa olmazıdır. “Yani kın içinde tahta kılıcı andıran manasız kılıcı kıyamet hengâmesine götürme. Tahta kılıç muharebede işe yaramadığı gibi manasız ruh da mahşerde iş göremez. Onun için daha burada iken ruhunu muayene et de mahiyetini iyice anla.” (Tahirü'l-mevlevi, 2014; C. II: 426).

“Bu cisimde mânasız can; hilâfsız, kılıf içinde tahta kılıç gibidir. Kılıfta bulunduğu kıymetlidir. Çıkınca yakmaya yarar bir alet olur. Tahta kılıcı muharebeye götürme, ah u fiğana düşmemek için önce bir kere kontrol et.” (C. I: 710).

2.3. Beden=zırh

Bedenin savaş meydanında kişiyi koruyucu zırha benzetilmesi ilginç gözükmemektedir. Görüntüde sağlam, kuvvetli, sarsılmaz olan zırh nasıl ki sıcak ve soğukun etkisini kıramazsa, beden de varlığına, zahiren sağlam ve kuvvetli görünmesine rağmen ruhî tekâmül olmadığında hiçbir “kıymet-i harbiyesi” olmayacaktır. Sıcak ve soğuk hassalarının, beden nefsanî arzularını ve isteklerini sembolize ettiği gerçeğine de dikkat edilmeli!

“Bedenin hasta oldu mu sana ilaç arar, kuvvetlendi mi seni şeytanlaştırır, bir put hâline sokar. Şu sitemlerle dopdolu olan bedeni bir zırh bil; ne kışa yarar ne yaza.”(C. VI: 1405).

2.4. Ruh(olumsuz anlamda beden)

=toprak=kırık zar; ruh=topraktaki tuzla

Terbiye ve tezkiye edilmeyen ruhların, bedenlerin toprak olması gibi bir olumsuzluğa evrileceği söylenmektedir. Mevlânâ, yine bu hâldeki ruhların tavla oyunundaki kırık zarlar gibi bir işlevinin ve yapıcılığının olamayacağı kurgusunu yapmaktadır. Bununla birlikte tasfiye ve tezkiye edilen ruhların arınarak ve saflaşarak toprak içindeki tuzlar gibi olduğu tasarımı bulmaktadır. Bilindiği gibi toprak içinde olmasına rağmen tuzun, iyi bir arındırıcı ve tedavi edici yönü bulunmaktadır.

“Şu hâlde büyükler, bu sözü boş yere söylemediler: Temiz kişilerin cisimleri de, can gibi saftır. Onların sözleri de nişanı olmayan ve bir kayda gelmeyen can olmuştur, nefisleri de, suretleri de. Onlara düşman olanların canları ise sırf cisimdir. O düşman, tavla oyununda kırılmış zar gibi faydasızdır, ancak bir addan ibarettir. Düşman toprağa girdi, tamamı ile toprak oldu. Bu ise tuzlaya düşüp tamamı ile arındı. O tuz, öyle bir tuzdur ki Muhammed, ondan maslahat kazanmış, o yüzden melih sözü fasih olmuştur.” (C. I: 2000).

2.5. Ruh=ayak; beden bukağı, bağ

Gelenekte aklın esas anlamı olan bağ ve köstek yönüne özellikle vurgu yapılmaktadır. Akıl mutlak manada olumsuz değildir; ancak tasavvufta hakikate ulaşmak akıl ile mümkün değildir, anlayışı söz konusudur. Yani yola akılla çıkmış bile olsan yolculuğun ileriki safhalarında aşk atına binmek gerekmektedir. Ruh ayağına bağ olan, muhtemelen akıl bağıdır.

“Can ayağından ten bukağını çıkar da meclis etrafında dönüp dolaşsın.” (C. II: 1945).

2.6. Ruh= el, kol, vücut; beden=elbise yeni, eski hırka

Dış iç, zahir batın, kabuk öz ikilileri insanın madde ve mana yönünü sembolize etmede yaygın benzetmelere konu olmuştur. Mevlânâ da insanın beden yönünü bazı giysilere benzetmiştir. Bedeni sürekli yırtılan veya yırtılmaya mahkûm hırkaya benzetmiştir. Bu, aynı zamanda insanın beden yönünün ve dünyevi hayatının kırık döküklüğünü; yani kâmil olmadığını, olamayacağını vurgulamaktadır. Bedeni beslemenin, hırkayı yamamak kurgusu ile verildiği görülmektedir.

“Cisim zahiridir, ruhsa gizli. Cisim yen gibidir, ruh el gibi.” (C. II: 3250).

“Yamacılık dediğin nedir? Su içmek, yemek yemek; bu yamalarla köhne hırkanı yamar durursun! Bu beden hırkası daima yırtılır; sen de bu yemekle, içmekle onu yamarsın!” (C.IV: 2553).

2.7. Ruh=ayak; beden= dar ayakkabı-mest

Ruh ve bedenle ilgili ilginç benzetmelerden birisi de yine bir tür giysi olan ayakkabı sembolü ile kurgulanmasıdır. Dar ayakkabı imajı, sıkıntı ve eziyetin göstergelerindedir. Ruhun bedeninin tahakkümünden azade olması, insanın ayağını sıkı ve vuran ayakkabılarını çıkardıktan sonra ferahlaması kurgusu ile verilmiştir. Uyku âleminde ruhun bedenden kısmî olarak azat olması, daha önceki bir kurguda ayağı köstekli ata benzetilirken, burada gece yatarken ayakta çıkarılan ve sabah tekrar giyilen dar ayakkabı sembolü ile verilmiştir.

“Uyuman, o dar ayakkabıyı çıkarmana benzer. Uykuda bir müddet ruhun, bedenden kurtulur.” (C. III: 3552).

“Ten, ruhun elbisesine benzer, bu el de ruhun elinin yenidir, bu ayak da ruhun ayağına giydiği mesttir.” (C. III: 1609).

2.8 Ruh= kuşluk güneşi; beden=gece

2.8.1. Ruh (hakikatsiz)= kuma ekilmiş tohum, köpeğin önündeki saman, eşeğin önündeki kemik

Ruhun kuşluk güneşine benzetilmesinin karşısında bedenın gece ile sembolize edildiği kurguda, Mevlânâ ilginç benzetmeler yapmaktadır. Gelenekte gündüz olumlu durumların, gece ise olumsuz durumların göstergesi olmuştur. Ona göre tezkiye edilmemiş, kemâlâta ulaşamamış ruh, “kuma ekilmiş tohum”, “köpeğin önündeki saman” ve “eşeğin önündeki kemik”e benzetilmiştir. Kısacası sonucu akamete uğrayan, mantıken uyumsuzluk ve uygunsuzluk içeren olay ve olgular üzerinden bir kurgulama yapılmıştır.

“Bu kuşluk çağının güneşi o, gökten doğdu da gece gibi olan tene ‘Seni Rabb’in terk etmedi’ dedi. Belanın ta kendisinden vuslat meydana geldi; ‘Sana darılmadı da’ sözü de o tatlılıktan zuhur etti. Esasen her söz bir halet alâmettir. Hâl ele benzer, söz de alete. Kuyumcunun aleti, kunduracının elinde kuma ekilmiş tohuma döner. Çiftçinin yanında kunduracının aleti, köpeğin, önünde saman, eşeğin önünde kemik gibidir.” (C. II: 300).

2.9. Ruh=nefes, nefha; beden= kamış, ney

2.9.1. Ruh= inci; beden= dar sadef

Bilindiği gibi Mevlânâ, Mesnevisine “ney” metaforu ile başmaktadır. Orada ney’in ezeli serüveni uzun uzun tasvir edilmektedir. Allah’ın Kur’an’da ‘Ona kendi ruhumdan üfledim’(Sad-72) demesinin de ilgisi ile ney’in içine üflenen nefesın ruh ile karşılandığı bu örnekte, beden pek çok çetin ameliyeler geçirerek mükemmel bir çalgıya dönüşen ney’e benzetilmiştir. Böylece ruhta ilahî bir boyut olduğuna da göndermede bulunulmuştur. Devamında ise Mevlânâ, yine dar mekân ve içindeki nesne ile ilgili olarak ruhu inci ve inciye saran kabuğu da bedene benzetmektedir. Burada da sadeften kastın inci olduğu, kabuğun ise buna bir araç olduğu vurgusu yapılmıştır.

“Allah lütfuyla ‘Ben insana ruhumdan ruh üfördüm’ sırrına mazharım... Kamış gibi olan tenden ayrılırsam yalnız Allah nefesi olarak kalırım. Allah’ın nefesi, bu tene gelmesin de inci de bu dar sadeften kurtulsun artık.” (C. III: 3935).

2.10. Ruh=alev-nur; beden=kandil-mum

Ruhun letafeti, var olmasına rağmen görünmemesi gibi hususlara bağlı olarak ışık ve alev benzetilmesi yaygındır. Klasik Türk şiirinde de karşılaştığımız önemli kurgulardan birisi insanın yanan bir muma benzetilmesidir. Mum kısmı bedene, alevi yüze, dumanı saçlara, can/ruh ise mumun içindeki fitile benzetilmiştir. Mevlânâ’nın kurgusunda ruh, fitil yerine alev/nura benzetilmiş ki bu, yanan fitilin neticesidir. Mum, mumluk vasfını ancak yandığı zaman yerine getirmiş olur. Tasavvuftaki, varlığı yok ederek, hakikate ulaşmak; mumun yanarak erimesi ve erirken ortalığı aydınlatması, yani nura evrilmesi ilgisi ile söz konusu edilmektedir. Beden mumunu ne kadar yakarsan, ruh ışığını o kadar parlattırın!

“Geceleyin her eve bir kandil, bir mum korlar ve onun ışığıyla karanlıktan kurtulurlar ya... O kandil, bu tene benzer, nuru da cana. Kandil, fitile, şuna buna muhtaçtır. Bu duyguların o altı fitilli kandili, umumiyetle uykuya, yemeye, içmeye dayanır... o kandilin temeli, bunlardır. Yiyip içmeden, yatıp uyumadan yarım nefeslik bir zaman bile yaşayamaz; fakat yiyip yatmakla da yaşayamaz! Fitili, yağı olmadıkça bakası yoktur; fakat fitille, yağla da vefası yoktur.” (C. IV: 425).

“Beden mumu şu görünen mumun aksinedir; yok oldukça can nuru artar. Bu ebedi ışıktır, mumsa geçici. Can mumunun alevi, Allah’a aittir.” (C. V: 680).

2.11. Ruh= eli kılıçlı deli; beden=kılıç

Ruhunu tezkiye edememiş kişinin ne yaptığını bilmeyen bir deliye benzetildiği kurguda, beden ise o delinin elindeki kılıca benzetilmiştir. Akli melekesi yerinde olmayanların elindeki silah, her zaman için tehlikeler arz eder. Bu durum sürekli bir tedirginlik hâli doğurur; zira geleceğe ve olacaklara dair bir teminat yoktur. Oysaki tehlikeli ve zararlı gözükkenler iyiye ve güzele kanalize edilirse bilakis mükemmel sonuçlar ortaya çıkar. Beden nefsanî isteklerin hükmü altında bulunduğu müddetçe, ruhu da bozarak onun süfli istikametlere gitmesine sebep olur.

“Onun canı delidir, teni de elindeki kılıçtır; o çirkin huylunun elindeki kılıcı al!” (C. IV: 1440).

2.12. Ruh= mektup içeriği; beden=padişaha gönderilen mektup

Bedenin üst makamlara yazılan bir mektuba benzetildiği örnekte ise mektubun mahiyeti ve muhteviyatı ön plana çıkmaktadır. Zira sultana veya üst makamlara yazılan mektuplarda üslup çok önemlidir. Eğer lâıykı veçhile bir üslup ve hitap kullanılmadıysa, faydası bir tarafa zararı olacak bir iş yapılmış olur. Bedenin bu manada onu halk edenin istediği doğrultuda tanzim edilmesi, eğitilmesi gerekmektedir. Eğer buna riayet edilmedi ise mutlaka yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

“Sözü kısa kes de padişaha mektup yazıp gönderen köleyi anlat! O köle, nazenin padişaha savaşa, varlıkla, kinle dolu bir mektup yazıp gönderir. Kalıbın, cesedin mektuptur, ona dikkat et, padişaha lâıyk mı, değil mi? Bir anla da sonra gönder” (C.IV: 1440).

“Bir bucağa git, mektubu aç, oku... Bak bakalım, içindeki sözler, padişahlara lâıyk olan sözler? Lâıyk değilse o mektubu yırt, çaresine bak, başka bir mektup yaz! Fakat ten mektubunu açmayı kolay sanma. Yoksa herkes gönül sırrını apaçık görürdü! Bu mektubu açmak ne güçtür, ne sarptır! Emlerin işidir bu, çocuk işi değil! Hepimiz, fihriste kani olmuş kalmışız; çünkü heva ve hevese, hırsa bulaşmışız!” (C. IV: 1565).

2.13. Ruh= güneş; beden=kar

Zıtlık düşüncesi içerisindeki bu kurguda, bedenın geçiciliği veya üst güç karşısındaki aciziyetine vurgu yapılmıştır. Güneş kar zıtlığı ile ruh karşısındaki bedenın pozisyonu söz konusu edilmiştir.

“Malla beden, hemencecik eriyip giden kardır. Fakat satılığa çıkarılınca onların alıcısı Allah’tır.” (C. III: 4115).

2.14. Ruh= tutsak; beden=zincir, delik(zindan)

Esaret, mahkûmiyet kavramları ile azade olan ruhun beden zindanına hapsedilmesi kurgusu sık sık karşımıza çıkmaktadır. Genellikle göklerde azade uçan ruh kuşunun beden kafesine kapatılması şeklinde görülen benzetmeler, burada zincire vurulmuş mahkûm kurgusu ile tasarlanmıştır. Bu benzetmeye dünyevi mal mülkün sembolü olan altın da dâhil edilerek altın zincir benzetmesi yapılmış gözükmemektedir. Darlık ve sıkıntının önemli göstergelerinden olan delik metaforu da ruhun sıkışıp kalmasının bir göstereni olarak kullanılmıştır.

“Bu kaynağın malı, mülkü, atlası, çabuk yürüyüp giden cana bir zincirdir. Buna kapılan, şu altın zinciri gördü de kapıldı, ruhu bir delik içinde kaldı, ovalara çıkamadı.” (C. VI: 243).

3. Kişi-Vücut Azası Sembolleri

3.1. Ruh=çocuk; beden=ana

Zahir bâtın, kabuk öz ilgileri bağlamında beden bir ana, ruh ise o ananın karnındaki bebeğe benzetilmiştir. Beslenme her ne kadar bedenle ilgili kılınsa da ruhun da beslenmeye ihtiyacı vardır. Dolayısıyla ruh, ana karnındaki çocuk gibi dar ve sıkıntılı mekânda ise de aynı sıkıntılı yerden beslenmektedir. Doğmak, bir ferahlık ve rahatlama gibi görünse de aslî vatandan ayrılan ruh, bir nevi gurbete düşmüştür. Aynı zamanda her doğum, içinde bir ölümü potansiyel olarak barındırmaktadır.

“Cisim âlemindeyse cisimdeki hallerden, ruhun halleri de anlaşılır. Vücut da ana gibi can çocuğuna gebedir. Ölüm, doğmak derdi ve kıyamettir.” (C. I: 3510).

“Beden, insanı besleme hususunda anaya benzer ama sana yüz düşmandan daha düşmandır.”(C. VI. 1404).

3.2. Ruh=ışık, ziya; beden= hırsız

Su ve toprağın karışımı olan beden, ruhu aşağılara çeken, onu madde bağıyla bağlayan bir ağırlıktır. Buna karşılık ruh ise bir ışık, yani nurdur. Mevlânâ bedeni, gerçekte kendisine ait olmayana haksız yere çalan/alan bir hırsız kimliğinde tasavvur etmektedir. Tamamen zulmete bürünmüş olan dünya gecesinde tek yol gösterici olan ruh ışığı, beden hırsızları tarafından çalınmıştır.

“Çünkü bedenlerimiz olan bu su ve toprak, bu balçık, münkirdir. Canların ziyasının hırsızdır.” (C. II: 2960).

3.3. Ruh=ülke; beden=asker

Asker kelimesinin kavram alanı içine cebir, güç, zorlama, çokluk, işgal etmek gibi çağrışımlar girmektedir. Bu durum, tamamen bir yağmalama ve talan etme hâlidir. Bedenin bu ilgilerle yağmacı askerlere benzetilmesinin karşısında, ruhun da yağmalanan ülke olduğu açıktır. Aslında yağmacı askerlere benzetilenler, bedenin isteklerini yerine getiren hırs, tamah, kibir gibi emir kullarıdır.

“Dişine “Ona bir ceza ver” dese bir de bakarsın ki dişin, kulağını çekip burmaya başlar! Tıp kitabını aç da hastalıklar bahsini oku... Ten askerinin neler yaptığını gör! Mademki her şeyin canının canı odur, canın canıyla düşmanlığa girişmek kolay mıdır?”(C. IV: 795).

3.4. Ruh/akıl=Musa Peygamber; beden= Firavun

Bedenin olumsuz, ruhun ise olumlu kılınması Firavun ve Hz. Musa karşıtlığında kurgulanmıştır. Hakikatin temsilcisi Hz. Musa'nın ruhun ebedî doğruluğunu temsilen kullanılmasının karşısında, bir gerçekliği olmayıp yok olup gidecek beden, bütülün göstergesi olan Firavun tiplmesi ile karşımıza çıkmaktadır. Bu benzetmeden, bedenle ruhun hiçbir zaman bir imtizaç, bir uyum içinde olamayacağı da vurgulanmıştır. Bütül olan nasıl ki hakikatin görünmesini engellerse, beden de hakikate bir perdedir.

“A aşağılık kavim, siz, ten Firavun'unun dostusunuz; onun için Nil size kan görünmede. Hemencecik akıl Musa'sına dost olasınız kan görmez, ırmak suyunu görürsünüz.” (C. IV: 3253).

3.5. Ruh=kumandan; beden=askerler

Bedenin ve onun isteklerinin askere ve askerlere benzetilmesi, Mesnevî'nin değişik birkaç yerinde geçmektedir. Şüphesiz hemen her kurguda farklı rollerle pay biçilmektedir. Ruhsuz bedenin veya ruhun tezkiye edilmediği bedenin başsız, bir nevi sürü hâlindeki askerlere benzetilmesi ilginçtir. Bir ordunun nizam ve düzeni başındaki kumandan ve kumandanlarına bağlıdır; kumandan yoksa görev taksimi ve görev bilinci olamayacağı için bir kargaşa, düzensizlik ve bunun sonucu bir mağlubiyet kaçınılmazdır. Dolayısıyla terbiye ve tezkiye edilmiş ruh kumandanı, emrindeki beden askerlerini bir düzene sokup hedefine ulaştıracaktır.

“Askerin aslı kumandandır. Kumandansız kavim, başsız bedene benzer!” (C. IV: 1994).

3.6. Ruh=efendi; beden= hizmetçi

Ruhla beden arasındaki üst ast ilişkisi her zaman karşımıza çıkmaktadır. Bedenin yere bağlı olarak aşağılığı, ruhun ise maveraya ait olmasından kaynaklanan bir yücelik ve üstünlüğü söz konusu edilmiştir. Mevlânâ, Hz. Âdem'in yaratılması ile meleklerin canından da öte bir can yaratıldığını, dolayısıyla meleklerin canının Hz. Âdem'in canı karşısında bir hizmetçi gibi kaldığını anlatmaktadır. Ancak bu söyleminde Mevlânâ, beden, ruhun hizmetçisi olduğu gerçeğini de dile getirmektedir. Böylece bedenî faaliyetleri bir hizmetçinin somut hizmetleri mesabesinde görmektedir.

“Kutluluktan o canı gördüler, ten gibi o ruha hizmetçi kesildiler.”(C. VI: 154).

4. Bitki-Ağaç Sembolleri

4.1. Ruh= sararmış yaprak; beden=yaprağı besleyen ağa

Yaprak veya meyve bir ağacın nihaî sonucudur; yani ağacın var olma se-

bebi yaprak ve meyvenin zuhura gelmesidir. Bunu ikmal ettiğinde ağaç, varlığını kemâlâta ulaştırmış olur; ancak ruh yaprağına karşılık bedeni temsil eden ağaç gövdesi, yeterince su ve gıda almazsa yapraklar sararacaktır. Bedenin ruhu besleyen kanallarının kapatılması, tıpkı gerekli besini almayı yapraklarını kurutan ağaç misalidir.

“Yüz binlerce bülbülle kumru ötüşmeye başlar; sessiz cihanı sesle doldurur. Ruh yaprağını sararmış, kararmış bir hâlde görüyorsun da padişahın gazabından yine haberin yok. Padişahın güneşi itap burcunda olunca yüzleri kebab gibi karartır.” (C. II: 1595).

4.2. Ruh=kuş; beden=kuşun uçtuğu kuru bir ağaç

Kuş ağaç ikilisi ile yapılan bu kurgulama, bu ikilinin hangi şartlarda uyumlu, hangi şartlarda ise uyumsuz olacağı anlatılmaktadır. Kuşları ağaçlara çeken onun yemyeşil olması, meyvelerle dolu olması ve kuşun onda barınabilmesi imkânlarına göredir. Eğer bir ağacın dalları ve yaprakları kurumuş, onda meyveden iz işaret yoksa kuşun ona konup onda konaklaması için bir sebep kalmamaktadır. Dolayısıyla beden, ruhu besleyecek olan kaynaklardan mahrum kalmışsa ruhun onda barınmasına imkân yoktur.

“Şimdi kulak ver de dinle: Aşk, âşıkı liften örme ipliklerle bağlamış, sürükleyip getirdi. Sadr-ı Cihan’ın yüzünü görür görmez sanki can kuşu, bedeninden uçup gitti. Bedeni kuru bir ağaç gibi kalakaldı; tepesinden tırnağına kadar buz kesildi!” (C. III: 4615).

4.3. Ruh=ekin

Ruhun ekine benzetildiği bu tasarımda, onun için en elzem olan suya vurgu yapılmaktadır. Su olmadan bir ekinin yeşerip ürün aşamasına geçmesinin imkânı yoktur. Ruhun beslendiği su ise, kevser somutlamasında ilahî rahmet damlalarıdır; ruh eğer Allah’ın ilahî rahmet feyizlerinden beslenmezse varoluşu sebebini hiçbir zaman gerçekleştirmeyecektir.

“Cevherleri gizli olan can ekinleri için de Kevser suyuyla dolu rahmet bulutları var. Susuz kal, susa da sana “ Onları Rableri sular “ hitabı gelsin...” (C. III: 3217).

4.4. Ruh=ağaç; beden/ölüm=yaprak

Yukarıda bedenin ağaca, ruhun ise o ağacın nihai sonucu olan yaprağa benzetilmesi kurgusu, bu örnekte tam tersi bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ağaç, kendi yaratılışına uygun olan bütün nüveleri içinde barındırmaktadır. Yani ağaç, bir çekirdek, bir fidan iken de bütün dalları, yaprakları ve meyvelerini potansiyel olarak varlığında barındırır; zaman içinde uygun şartlar gerçekleştikçe bu potansiyelini ortaya çıkarır. Ancak bu dönüşümün son kertesini yaprakların kuruyarak dökülmesidir. Ağaç, kalıcıdır; ancak ağaca nispetle yapraklar açar, gelişir, sararır ve dökülür. Ruh da kalıcıdır, ruhun nüfuz ettiği beden ise bir yaprağın açıp, gelişmesi ve sararıp dökülmesi gibi, bu aşamalarını tamamlayarak yok olacaktır.

“Gördüğün, ölümün yüzü değil, kendi çirkin yüzün, canın ağaca benzer; ölüm, yaprağıdır. İyiyse de senden yetişmiş, yeşermiştir, kötüyse de. Hoş, nahos; gönlüne gelen bir şey, senden senin varlığından gelir.” (C. III: 3442).

5. Mekân Sembolleri

5.1. Ruh= hakikat defnesi; beden=haset evi

İnsanoğlu cennette veya ruhlar âleminde melekler gibi iken nefisle donatılarak yeryüzüne indirilmiştir. Nefis, zahirde olumsuzdur; ancak her olumsuz mutlak anlamda olumsuz değildir. Nefis haset, hırs, tamah, kibir gibi hâllerin kaynağı olsa da insanî kemâlâtın gerçekleşmesi için bu olumsuz gözükken hâllerin tecrübe edilmesi ve bunların alt edilmesinin zarureti vardır. İnsanoğlu işte bu tecrübeleri yaşadığı ve olumsuz gözükken söz konusu hâllerin üstesinden gelebildiği ölçüde meleklerden üst mertebelere ulaşabilme imkânına kavuşmuştur. Ev, zahiren barınmayı, aile olmayı, sığınmayı vs. çağrıştırmaktadır. Bedenin eve benzetilmesi, işte yukarıdaki olumsuz hâllerin barınağı olmasında yatmaktadır. Beden tıpkı evler gibi çamurdan mamuldür; ancak çamur veya toprak aynı zamanda hazineleri bağrında gizleyendir. Dolayısıyla beden evinde bütün kötü hâllerin yanı sıra, ruh ve ona bağlı asil hasletler de barınmaktadır.

“Çünkü o, haset yüzünden Âdem’den arlanır... Kutlulukla haset yüzünden savaşıyor. Yolda bundan daha güç geçit yoktur. Ne kutludur o kişi ki yoldaşı, haset değildir. Bu beden, haset evi olagelmıştır. Soy sop hasetten bulaşık bir hale düşer. Ten haset evidir ama Allah, o teni tertemiz etmiş, arıtmıştır. “Evimi temizleyin” “âyeti” beden temizliğini bildirir. Bedenin tılsımı toprağa mensupsa da hakikatte nur defnesidir.” (C. I: 430).

5.2. Ruh=kuş; beden=bağ, zindan, kafes

Geniş anlamda dünyanın ve daha özelde beden zindana benzetildiği tasarımlar çokça kullanılmaktadır. Zindanın çağrışım değerleri tamamen olumsuzdur; onun karanlık, dar, kapalı, sıkıntılı, sınırlayıcı tarafı hemen hatırlanan yönleridir. Bu çağrışım değerleri, beden için de aynı benzetmelere konu olmuştur. Ruh göklerde azade uçan, hareket serbestisi içinde olan kuşlar gibi iken, dar, karanlık, sınırlı beden zindanı veya kafesine girmesi, kendi iradesi içinde değildir. Kuşlar nasıl ki kendi istek ve iradeleri ile kafese konulmamışsa, ruhlar da beden kalıbına kendi irade ve ihtiyarı ile konulmamıştır. Mutasavvıfların bu anlamda Yaratıcı’ya naz ile sitemlerine rastlamaktayız.

“Halkın canlar; el ayak sahibi olmazdan, beden kaydına düşmezden evvel vefadan sefaya uçuyordu. Vakta ki “İniniz” emriyle hapsolundular, hiddet, hırs, kanaat ve zaruret kayıtlarına düştüler. Biz Hakk’ın ayali ve süt isteyen yavrularıyız. (Peygamber) “Halk Allah ayalidir” dedi.” (C. I: 925).

5.3. Ruh=akan su; beden= ırmak

Genel olarak varlık âleminin var gibi görünmesi ve işin esasında her an yeniden yaratılması hadisesine örnek olarak kullanılan ırmak ve içindeki su

sembolü, burada beden ve ruhu anlatmada kullanılmış gözükmektedir. Niha-yetinde her baktığında gördüğün ırmak aynı ırmak değildir, denilmektedir. Es-kiler ruh için “rûh-ı revân” ifadesini kullanırlar; dolayısıyla ruh durağan olma-yıp akıcı, hareketli, latif denilmek istenmiştir. Beden, somut bir ırmak gibi ta-savvur edilirken, onun içinden akıp giden sular, ki aynı su değildir, ruha ben-zetilmiştir.

“ Söz yuva gibidir, mana kuş gibi. Cisim ırmak gibidir, ruh akıp giden su gibi. O ırmak akıp gitmektedir, fakat sen ona duruyor dersin; o koşup gelmektedir, sen onu bir yere kıvıldamıyor sanırsın. Eğer su, yerden yere gitmiyorsa, eğer su akıp durmuyorsa üstündeki yeniden, yeniye.” (C. II: 3290).

5.4. Ruh=güneş; beden=gece

5.4.1. Ruh=altın; beden=bakır

Zıt unsurlardan istifade ile yapılan bu kurguda, olumsuz ve değersiz olan olgu ve nesnelere bedene, buna karşılık olumlu olan olgu ve nesnelere ruha ben-zetilmiştir. Gece, zaman zaman olumlu yönlerden benzetmelere konu olsa da genellikle olumsuzdur. Onun karanlık olması, tehlike ve sıkıntılara açık hâli, insanın görme melekelerini azaltması gibi yönleri hep olumsuzlukların bir işareti olarak görülmüştür; ancak gündüz ve onun müsebbibi olan güneş, Allah’ın da en önemli sembollerinden biridir.

Altın ve bakır kıyaslaması yaygın kullanılan kurgulardandır; bakırı değişik tılsımlarla altına çevirme ameliyeleri üzerinde çokça durulmuştur. Her ikisi de maden olmakla birlikte altınla bakır kıyaslanamayacak derecede kıymet fark-lılığı içindedir. “Simya simgeciliğinde altın, donmuş bir ışık olarak bilinir; aynı zamanda ruha dönüşmüş bedensel bilinç veya bedene yerleşmiş ruh olarak ta-nımlanır.” (Burckhardt, 1997: 145). Çünkü simya, manevî yol ve düzende, maddî idrak ya da bilinci ruha dönüştürme sanatıdır. Bu öğretide temel kural şudur: “Ruhun beden olması için, beden ruh kılınması gerekir.” (Burckhardt, 2005: 94).

“Tanıyışta, anlayışta mahareti olanlar, o pazarda nasıl olur da bakır duyguyu altın duygu gibi alırlar? Bedenlerin duygusu, zulmet gıdası yemekte, can duygusuysa bir güneşten çerezlenmekte.” (C. II: 50).

5.5. Ruh=güneş; beden= pencere

Güneş, tasavvufî sembolizmde Allah’ı ifade etmektedir. Ruhun da ilahî bo-yutu dikkate alındığında ruhun güneşe benzetilmesinin ilgisi ortaya çıkmakta-dır. Pencere, camdan mamul olmakla birlikte ışınları çoğaltır; tek renk olarak görünen ilahî saf ışınları, bütün renkleri ile aksettirir; dolayısıyla “Bir”i çoğal-tır. Tasavvufta ise çoğu “Bir” yapmak veya çoğu “Bir” görmek esastır. Muhtemeldir ki bu farklı renkler, nefsanî arzulardır.

“Onların sayıları dalgalar gibidir. Onlar rüzgâr, zahiren çoğaltır. Halkın can güneşi, halkın pencerelere benzeyen bedenlerinde taaddüt eder, çoğalır. Fakat güneşin kursuna

bakarsan birdir. Bedenlerle mahcup olan kişi şüphededir. Çokluk, ruhu Hayvanidedir, Ruhu insani ise birdir.” (C. II: 185).

5.6. Ruh=pencere

Yukarıdaki pencere beden ikilisi, bu kurguda pencere ruh ikilisine dönüşmektedir; yani pencere, yukarıdaki kurguda olumsuzlanırken, burada olumlu bir hüviyete bürünmüş gözükmektedir. İlahî güneş ışınlarının varlık evine gireceği yegâne yol, beden pencereleridir. Dolayısıyla pencerenin açık olması veya perde ile kapatılmaması gerekir; zira Mevlânâ'nın söylemi ile penceresiz ev, cehennemdir.

“Can pencerem zevk ve şevkle açıktır. Allah'ın lütfu oraya vasitasız gelir. Allah'ın lütfu, rahmeti, nuru madenimden, hakikatimden gelir, penceremden evime girer. Penceresi olmayan ev cehennemdir. Ey kul, dinin aslı pencere açmıştır.” (C. III: 2402).

5.7. Ruh= Türk, Nuh; beden= otağ, Nuh'un gemisi

Mesnevî'de karşılaştığımız ilginç bir benzetme, dönemin sosyal hayatının bir tezahürü olan Türk otağ ikilisidir. Türklerin sosyal hayatındaki en önemli tamamlayıcı unsurlardan biri şüphesiz onun yaşam alanı olan otağdır. Otağ, Nuh'un gemisi ile aynı kategoride değerlendirilerek bedene benzetilmiştir. Birincisi sığınak, ikincisi de kurtuluş vesilesi olan her iki mekân, ruha tekabül eden Türk ve Nuh ile bütünleşmiştir. Yani Türk ile otağ, Nuh ile gemisi ayrılmaz bir bütün oluşturmaktadır. Ruh da kemâlâta ulaşması için mutlaka beden otağına veya beden gemisine ihtiyaç duymaktadır.

“Bu beden, ruha bir otağdır yahut da Nuh'un gemisine benzer. Türk sağ oldukça mutlaka kendisine bir otağ bulur, hele Hak kapısının azizi olursa.” (C. II: 455).

5.8. Ruh=insan; beden=rutubetli yurt

Rutubetli mekânlar yaşamaya uygun yerler değildir. Çağrışım değerleri içinde ıslaklık, nem, küf, koku gibi olumsuzlukları barındıran bu tamlama, bedenle ilgili zihnimizde değişik imajlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla insanlar, mecbur kalmadıkça böyle mekânlarda konaklamak istemezler. Şüphesiz bu benzetmede bedenın toprak ve sudan mürekkep olması ilgisini de hatırlamak gerekmektedir.

“Toprak, bedenın toprağına ‘Dön geri, canı bırak, toz gibi bize gel. Sen, bizim cinsimizdensin, bedenden, o rutubetli yurttan kurtulup bize gelmen daha doğru’ der. Beden de ‘Doğru, ben de senin gibi ayrılıktan perişanım, fakat ayağım bağlı’ diye cevap verir.” (C. III: 4424).

5.9. Ruh (ilim-ibadet)=kuş; beden=minare

Kuş ağaç ikilisinin yanı sıra burada da kuş minare ikilisi ile karşılaşmaktayız. Aslında buradaki kurguda kuş direkt olarak ruha benzetilmemekte; ancak buradaki ilgide ruhu terbiye ve tezkiyede önemli olan ilim ve ibadet hasletleri ön plana çıkarılmıştır. Minare ise dinî bir sembol olmakla ibadeti çağrıştırmaktadır. Onun bedene benzetilmesi, ibadetin sadece ruhen değil aynı zamanda

bedenen yapılmasına bir göndermedir. Hakikatin ayrıntılarını görmek için basiret gözü gerekmektedir. Mevlânâ, büyükten küçüğe, genelden detaya inerek bir kurgulama yapmıştır.

“Birisi minareyi görür, minaredeki kuşu göremez. Minaredeki hünerli doğanı gözü alamaz. İkincisi, kanatlarını çırpıp kuşu görür, fakat kuşun ağzındaki tüyü göremez. Allah nuru ile bakansa hem kuşu görür, hem ağzındaki tüyü. Öbürüne der ki: Tüyü gör tüyü. Tüyü göremedikçe düğüm açılmaz. Birisi insanı nakışlarla bezenmiş balçık-tan bir suret görür öbürü ilim ve amelle dolu bir balçık! Beden minaredir, ilim ve ibadet kuşa benzer, onu ister üç yüz tane say ister iki tane. Orta görüşlü adam, yalnız kuşu görür, kuştan başka önde, artta hiçbir şey göremez. Tüyse, kuşta gizli olan tüydür, kuşun canı onunla kaimdir. Gagasında tüy bulunan kuşun işi, hiç eğreti olmaz.” (C. VI: 1140).

6. Yiyecek İçecek Sembolleri

6.1. Ruh=şekerin bulaştırıldığı sap; beden= şeker

Zahir bâtın kurgusu ile verilen bu örnekte ruh gibi latif bir varlığın beden gibi somut maddelerle kaplı olmasını ilginç bir benzetme ile ortaya koymaktadır. Şeker her ne kadar hoş, tatlı, rayihalı bir yiyecek olsa da sonuçta asıl gerçekliği gizlemektedir. Dünyevi hazların hepsi aslında böyledir; çeldirir, alıştı-rır, asıl özü bulmanı engeller. Burada ruh olumsuz olan çöp yerinde kullanılıyor olsa da nihaî olarak verilmek istenen, bunların faydalı faydasız olmasından çok ayrılmaz bir bütün oluşturmalarıdır. Yani ruhun tekâmülü için bedenın zarureti söz konusu edilmiştir. “Malumdur ki nebat şekeri yapmak için, kaynak şekere bir çöp batırıp asarlar. Böyle batıra çıkara çöpün üstünde nebat şekeri hâsıl olur. İşte bunun gibi iyiler ve iyilikler arasında kötülüklerin mevcut olması nebat şekerinin orta yerinde kıymetsiz bir çöpün bulunması gibidir.” (Tahirü'l-mevlevî, 2014).

“Ayıptan başka bir şey görmeyene ayıptır. Fakat gayb âleminin pâk ruhu, hiç ayıp görür mü? Ayıp cahil mahlûka nispetle ayıptır; makbul Allah’a nispetle değil. Küfür bile yaratana nispetle bir hikmettir. Fakat bize nispet edecek olursan bir âfet, bir felâkettir. Birisinde yüzlerce faziletle beraber bir de ayıp bulunsa o ayıp nebatatın sapı mesabesindedir. Terazide her ikisini de birlikte tartarlar. Çünkü, nebatat ve sap... İkisi de bedenle can gibi bağdaşmıştır.” (C. I: 1995).

6.2. Ruh=su-şarap; beden= testi-sürahi

İç dış kurgulaması ile beden testiye ve sürahiye benzetilmiştir. Su testi ikilisinin bir arada olmasının amacı testi değil, sudur. Testi ve sürahi, burada araç olmakla, asıl maksat olan suyun muhafazası ve kullanım alanına ulaşmasını sağlama işlevi taşımaktadır. Ancak şu da unutulmamalıdır ki olumsuz gibi gözükse testi, aynı zamanda su için zaruri bir araçtır. Su içildikten sonra testinin bir anlamı kalmamaktadır. Beden de olumsuz addedilmesine rağmen, ruhun tekâmülü için olmazsa olmazlardandır.

“Anlayış sudur, beden testi. Testi kırılınca içindeki su dökülür gider!” (C. III: 2099).

“Allah inayetiyle aşka ulaşmayı dilersem şarap, can suyudur, sürahi de beden! Hidayet şarabı çoğaldı, arttı mı şaraptaki kuvvet, sürahiye kırar.” (C. III: 4744).

“Her cisim, bir kâseye, bir testiye benzer. Onda hem gıda vardır, hem gönül yakıcı bir hassa. Kâse meydandadır, içindeki gıda gizli. O kâsedden ne yediğini, yalnız yiyen bilir.” (C. V: 3298).

6.3. Ruh=kadehteki saf içki; beden= kadeh

Gelenekte gönlün en çok benzetildiği unsurlardan olan kadeh, burada bedene benzetilmiştir. Bu ilginin en önemli taraflarından birisi, nasıl ki cam kadeh kırıldığında tekrar tamiri söz konusu olmazsa, beden de ölümden sonra bu dünyada tekrar bir araya gelmesi söz konusu olmamasıdır. Ancak tasavvufta “ölmeden önce ölmek” düsturuna bağlı olarak ten kadehinin iradi olarak kırılması söz konusudur. Ten kadehi kırıldığında geriye, hakikat şarabı kalacaktır. Bu hakikat şarabı ilahî neşve ve tecellilerdir.

“O varlık, Allah nuruyla dolu, hem de dudağına kadar. Ten kadehi kırılmış, mutlak nur kalmıştır.” (C. II: 3410).

6.4. Ruh=tereyağı; beden=ayran

Görünenden görünmeyene yol, iz, işaret bulma noktasında eşyanın zahirinden batınına nüfuz ederek mahiyetini anlamak, tasavvufun temel düsturlarındandır. Hazret-i Peygamber’in de “Allah’ım bana eşyanın mahiyetini bildir” dediğinden bahsedilir. Varlık âlemindeki her şey tek tek ve bir bütün olarak basiret sahibi olan kişilere hâl diliyle ibretlik dersleri anlatmaktadır. Aslolan bunları görebilecek basiret gözüne ve duyacak can kulağına sahip olmaktır. İşte sadece zahiri görenler sadece ayranı görür; ama onun içinde gizli olan yağı göremez. Aynen bedene takılı kalıp ruhu idrak edemeyenler gibi!

“Ayran içinde yağ nasıl gizliyse, doğruluk cevherinde yalan da gizlidir. O yalanın, şu fâni tendir; doğrun da Allah’a mensup olan can! Yıllardır şu ten ayranı meydandadır da can yağı onda fâni ve değersiz bir hâle gelmiştir. Nihayet Allah, bir elçi kulumu, ayranı yayığa koyup döven birisini gönderir de, bende bir ben gizli olduğumu bileyim diye sıfatla hünerle o yayığı döver.” (C. IV: 3030).

Sonuç

Mesnevî’de ruh ve bedenle ilgili tasavvur ve kurgular sadece yukarıda verdiğimiz örneklerle sınırlı değildir. Benzeşen örneklerin hepsini almak yerine dikkati çekenler yazıya dâhil edilmiştir. İnsanın ruh ve bedeniyle ilgili İslâm’ın, diğer dinlerin ve düşünce sistemlerinin çok farklı tezleri söz konusudur. Dolayısıyla Mesnevî’de her ne kadar diğer din ve düşünce sistemlerinin ruh ve bedenle ilgili benzer düşüncelerine rastlansa da temel olarak İslam’ın bakış açısı esas alınmıştır. Platoncu düşüncede de söz konusu edilen ruhun

ebedî olmasının yanı sıra, ilahî ve ezeli olduğu düşüncesi Mesnevî’de de karşımıza çıkmaktadır. Kelâmî anlayışa göre her ne kadar ruh, sonradan yaratılmış bir “mahluk”sa da, özellikle mutasavvıflar Allah’ın “kendi ruhumdan üfledim” mealindeki ayeti de delil göstererek ruhun ezeli ve ilahî yönüne vurgu yapmaktadırlar. Mevlânâ’nın da ruha bakışını bu düşünce şekillendirmektedir.

Mesnevî’de ruh, hemen tamamen beden ile birlikte değerlendirilmiş gözükmektedir. Zaman zaman nefse karşılık gelmek üzere terbiye ve tezkiye edilmiş ruh da söz konusu edilmiştir. Ruhla beden kıyaslamasında yücelik aşağılık, görünmezlik görünürlük, sebep sonuç, amaçlılık, araçlık, ferahlık sıkıntı, soyutluk somutluk, hürlük esaret gibi kavramlar benzetmelerin esasını teşkil etmektedir. Mevlânâ varlık âleminde tecrübe ettiği veya duyduğu canlı cansız, soyut somut pek çok olay, olgu ve nesnelere bu benzetmelerine malzeme yapmıştır. Şüphesiz bu benzetme ve kurgularında etkilendiği eser ve kişiliklerin var olması muhtemeldir. Kaynaklarda Mevlânâ’nın en çok etkilendiği mutasavvif şairlerden kabul edilen Senâyî ve Attâr’ın bu benzetmelerde çok etkisinin olduğunu göremiyoruz. Ancak Attâr’ın bedeni Nuh’un gemisi ve hırkaya benzetme kurgusu Mesnevî’de de karşımıza çıkmaktadır.

Mesnevî’de ruh için benzetme unsuru olan nesnelere, bazı yerlerde tam aksine beden için de benzetme unsuru olarak kullanıldığına şahit olmaktadır. Örneğin ruhun hakikat güneşinin ışınlarını beden evine alan pencereye benzetilmesinin yanında, aynı pencerenin cam ilgisi ile ilahî hakikat ışınlarını yayan ve çoğaltan yönlerden bedene benzetilmesi söz konusudur. Yine beden, ağaca benzetildiği kurguda, onun nihaî kemâlâtı olan yaprakların ruha benzetilmesi örneğinin yanı sıra, sararıp dökülen yaprakların bedene, yaprağa göre kalıcı olan ağacın ise ruha benzetildiği örneklerle karşılaşmaktayız. Kur’an’daki kıssalardan da yararlandığı bu benzetmelerin yanı sıra, Türk’ün ruh, onun bütünleyici mekânı olan otağın ise bedene benzetildiği gibi ilginç kurgular da söz konusudur.

KAYNAKÇA

- Aytaç, Gürsel (1999); Genel Edebiyat Bilimi, Papirüs Yayınları, İstanbul.
 Aksan, Doğan (1993); Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, BE-TA Basım Yayım, İstanbul.
 Arasteh, A. Reza (2000); Aşkta ve Yaratıcılıkta Yeniden Doğuş-Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî’nin Kişilik Çözümlemesi (Çev. Bekir Demirkol, İbrahim Özdemir), Kitabiyat, Ankara.
 Bolay, Süleyman Hayri (1988); Aristo Metafiziği ile Gazzali Metafiziğinin Karşılaştırılması, MEB Yayınları, İstanbul.
 Burckhardt, Titus (1997); Akıl Aynası, 2. Baskı, (çev. Volkan Ersoy), İstanbul.
 Burckhardt, Titus (2005); İslâm Sanatı, Dil ve Anlam (çev. Turan Koç), İstanbul.
 Derbeder, Fazıl (2007); Platon ve Aristoteles’te Ruh Beden Problemi ve Karşılaştırılması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Prof. Dr. ALİ YILDIRIM

Kur'ân-ı Kerim Meali (2006); (Haz. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin), DİB Yayınları, Ankara.

Mevlânâ (2016); Mesnevî-i Şerif (Çev. Şefik CAN), Ötüken Yayınları, İstanbul.

Steal, Mme de (1989); Edebiyata Dair (Çev. Safiye Hatay-Vahdi Hatay), MEB Yayınları, Ankara.

Tahirü'l-mevlevî (2014); Mesnevî Şerhi (10 Cilt), Şamil Yayınları, İstanbul.

Topakkaya, Arslan-Karakaya, Emel (2015); "Din-Felsefe İlişkisi Bağlamında Ruh Kavramına İki Farklı Yaklaşım: İslam ve Platon Örneği", Erciyes Üniversitesi Felsefe Dergisi, Yıl 2015, Cilt, Sayı 2, s. 25 - 50

<https://ganjoor.net/attar/> (07.10.2020).